

I BOB. ANJIR MEVASINING FOYDALI XUSUIYATLARI

Karimova D.M

Nazarova Ch.N *Farg'ona davlat universiteti magistrantlari.*

Mamatqulova S.A *Farg'ona davlat universiteti k.f.f.d., o'qituvchi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada shifobaxsh anjir daraxtining inson salomatligiga foydasi hamda kimyoviy tarkibi va ularning foydali xususiyatlari ko'rib chiqiladi.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается польза лекарственных инжира для здоровья человека, а также их химический состав и полезные свойства.*

Annotation: *This article discusses the benefits of medicinal figs for human health, as well as their chemical composition and beneficial properties.*

Kalit so'zlar: *o'simlik, dorivor modda, Psoboran fotosensibilizatsiya, metabolizm,*

1.1 ANJIR MEVASINI KIMYOVIY TARKIBI VA DORIVORLIK XUSUSIYATLARI

Anjir-Ficus palmate Forsk.(Injir)tutdoshlar (anjirgullilar) oilasiga mansub subtropik meva turi. MDH davlatlari orasida u O'rta Osiyoda, Janubiy Qozog'iston, Qrim, Kavkaz, Moldaviyada va Rossiyaning Krasnodar o'lkasida tarqalgan. SHuningdek, Turkiya, Jazoir, Evropaning janubida, AQSH da katta maydonlarda etishtiriladi. Yovvoyi holda O'rta dengiz bo'yi, Eron, SHimoliy-g'arbiy Hindistonda o'sadi. Anjir juda qadimdan madaniylashtirilgan o'simlik hisoblanadi (Osiyoda 5 ming yildan, Evropada kamida 2 ming yildan beri) etishtiriladi. Anjir avlodiga 600 dan ortiq tur kiradi. Ular asosantropik, biroz qismi subtropik mamlakatlarda va mo'tadil iqlimli kengliklarda o'sadi. MDH davlatlari orasida Kavkaz orti respublikalari, Qrim va O'rta Osiyo tog'larining toshli ochiq yonbag'irlaridagi xarsang toshlar orasida yovvoyi holda o'sadigan anjir (R. Sarisa) ham shular jumlasiga kiradi. Anjir bir uyli, ba'zan ikki uyli ham uchraydi. Guli mayda, bir jinsli, nok shaklida to'pgul hosil qilib, barg qo'ltig'idan o'sib chiqadi. Anjirning yopiq holatdagi bunday guli sikonium deb ataladi. Mazkur to'pgulda changchi va urug'chi gullar joylashadi. Anjir bir mavsumda ikki marta hosil beradi. Birinchi hosil iyun-iyul oylarida o'tgan yili kuzda shakllangan kurtaklardan etiladi. Ikkinchi hosili avgust-sentyabr oylarida pishadi. Ikkinchi hosil beradigan kurtaklar shu yilgi o'suv davrida paydo bo'lgan novda, barglar qo'ltig'ida iyun oyidan boshlab shakllanadi. Novdaning pastki qismida hosil bo'lgan kurtaklar barvaqt mevaga aylanib, novdaning yuqorisiga qarab hosil birin-ketin pishib etiladi. Bir yillik novdalarda meva tugilib pishib etilguncha 75-85 kun o'tadi. Anjirning novda va barglarida sutga o'xshash quyuq shira bor. Barglari asosan 3-5 kesikli, ularning shakli va katta-kichikligi juda xilma-xil bo'ladi. Bir novdaning o'zida kesiksiz barglar, bilan birga, 3,5 vahatto 7 tagacha kesikli barglarni uchratish mumkin. Anjir hosili har 4-5 kunda bir marta teriladi. Hosilga kirgan bir tup anjirdan 10 kg dan 40-50 kg gacha hosil olish mumkii. O'zbekistonning janubiy viloyatlarida anjir davomli o'sib, novdalarida paydo bo'lgan hosil deyarli to'liq pishib etiladi, shimoliy viloyatlarda kuz erta boshlanganligi

uchun kuzga qolgan hosil to'liq pishib etilmaydi, uni ko'pincha sovuq urib ketadi. Anjirning tupi va pishgan novdasi 12-15°C sovuqqa chidaydi. Lekin 16°C sovuqda ko'p yillik novdalari zararlanadi, 18°C da ko'milmay qolgan anjir tupini ildiz bo'g'zigacha sovuq urib ketadi. SHuning uchun anjir tuplarini oktyabr oyining ikkinchi yarmidan noyabr oyining birinchi o'n kunligigacha anorga o'xshatib ko'miladi. Bahorda anjir tuplari taxminan 20 martdan 5 aprelgacha ochiladi. Anjir asosan bir yillik qalamchalaridan ko'paytiriladi. Anjir daraxtining bo'yi 3-8 m, shoxlari qalin, yoyilib o'sadi, novda, barg va mevasida sutsimon shira bor. Bargi yirik, 3-7 bo'lmal, ba'zan bo'lmasiz, to'q yashil, orqasida tuklari bor. Bir yilda 2 marta gullaydi. Mayda bir jinsli gullardan iborat to'pguli bo'lajak "meva" ichida bo'lib, mayda blastofaga hasharotlari yordamida changlanadi, ba'zilari esa changlanmasdan (partenogenez) va urug' tugmasdan meva qiladi. Anjir asosan bir yillik pishgan novda qalamchalaridan ko'paytiriladi. 2-3 yoshdan meva tugib, 7-10 yoshda g'arq hosilga kiradi, mahsulot berish davri 50-60 yilni tashkil etadi, 150-200 yilgacha yashaydi. Bir tupi 15-35 kg gacha meva beradi[1-7]. Sariq anjiri-mevasi yirik, o'rtacha vazni 60-80 g, shaklli yassi, rangi sariq. Kimyoviy tarkibida 14-18% shakar, 0,12% kislota bo'ladi. Bu nav bir yilda ikki marta hosil beradi. Mevasi asosan yangiligida iste'mol qilinadi. O'zbekistonning barcha viloyatlarida tarqalgan. U butun anjirzorlarning 90% ni tashkil etadi. Hosili o'rtacha, o'n yoshli bir tupidan 45-50 kg gacha hosil olinadi[1-7]. Smirin qora anjiri. Toshkent viloyati, Namangan viloyatining Chust, Pop, Surxondaryo viloyati, Termiz tumanining janubiy mintaqasi, Denov tumani, Andijon, Xorazm va Buxoro viloyatlarida ekish uchun tavsiya etilgan. Tupi yoyilib o'sadi, barglari qoramtir-ko'kish rangda. Mevasi noksimon, qoramtir-binafsha rangda, qovurg'ali, yuzasi mum g'uborli. Mazasi shirin, tupida so'lib qoladi. Pishgan mevasi kimyoviy tarkibida 20-25% shakar, 0,2% kislota, qoqisida esa 72% shakar, 0,5% kislota bo'ladi. Yangi terib olingan mevasi salqin joyda 3-5 kun saqlanadi. Bir yilda ikki marta hosil olinadi. Toshkent viloyati sharoitida bir tupidan 45-50 kg gacha hosil olish mumkin[1-7]. Anjirning chapla navi. Mevasi o'rtacha yirik -35-40 g keladi, yumaloq, noksimon bo'lib, och va to'q jigarrang yo'llari bor, po'sti sariq, mayda tuk bilan qoplangan. Yangi uzilgan mevasi tarkibida 21-24% shakar va 0,2% kislota bo'ladi. Bu nav anjir ertapishar bo'lib, avgust oyining o'rtalarida pisha boshlaydi. 10-12 yoshli tupi 25-30 kg atrofida hosil beradi. O'rtacha anjir naviga kiradi.[1-7].

Anjirning kadota. Eng yaxshi universal nav hisoblanadi. Mevasi o'rtacha yirik, noksimon, rangi sariq. Eti och jigarrang tusda, mazasi shirin. 1 yoshli tupidan 50-55 kg gacha hosil olinadi. Hosili avgustning oxirida pishadi. Odatda anjirning pishgan mevasi tarkibida shakar ko'p, kislota kam bo'ladi, shuning uchun u shirin va quritilganda undan yaxshi qoqi tushadi. Anjir daraxti uning sariq va qoramevalarini kurinishi 1-rasmda keltirilgan

1-rasm. Anjir daraxti uningsariq va qoramevalari

Anjir mevasining kimyoviy tarkibida 20-30% qand, 0,5-4,2% pektin moddalarini, 3,4-7,4% klechatka, 0,1% gacha organik kislotalar, karotin, kalsiy, temir, fosfor va boshqa elementlar bor. Anjirni quritilganda mevasi tarkibida esa 86% gacha shakar, 0,22-0,59% organik kislotalar, yog'da eriydigan A vitamin (retinol), suvdada eriydigan Svitamin (askorbat kislota) ham uchiraydi, mineral tuzlar (fosfor, magniy, kalsiy, temir) bo'lib, u juda shifobaxsh hisoblanadi [1-7]. A vitamin (retinol) yog'da eriydigan vitaminlarga kirib, baliq yog'idan ajratib olingan. Bu vitamin anjir mevasidan tashqari tuxum, qaymoq, sari yog', buyrak, jigarda uchraydi. O'simliklar tarkibida A vitaminni hosil qiluvchi provitamin hisoblangan karotin ko'p bo'ladi. A vitaminning etishmasligida qorong'ilikda ko'rish qobiliyati yo'qoladi. Bronxit, ichakda kolit kasalliklariga olib keladi. A vitamin ko'zning to'rt pardasini pigmenti (rodopsin)ni sintezida ishtirok etadi. Odamning sutkali ehtiyoji o'rtacha 2,7 mg. dir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдуллаев Ш.В., Маматқулова С.А., Назаров О.М. Компонентный состав экстрактов *Raphanus Sativus L.* Произрастающего в Узбекистане // *Universium: Химия и биология: электрон. научн. журнал.* – 2019. – №8 (62). – С. 29-31.
2. Mamatqulova S.A., Abdullaev Sh.V., Dehqonov R.S., Matmurodov U.U. Extraktion of pectin from turnips of the brassicaceae family and classification and certification based on its chemical composition // *Academica: An International Multidisciplinary Research Journal* – 2020 – V.10. №12 – P. 943-946.
3. Mamatqulova S.A., Abdullaev Sh.V., Nishonova R .M., Matmurodov U.U. Description of organic substances in the roots of turpa *BRASSICA RAPA L.1753* family // *Novateurpublications Journal INX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal* ISSN No:2581-4230 Volume 7, ISSUE 3, Mar. -2021 P. 411-413.